

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Geografie
Catedra de Geografie umană
Cluj-Napoca

Grupul etnic al țipserilor din România

***Studiu diacronic al schimbărilor de reprezentare a
spațiului identitar etnic în Vișeu de Sus,
Maramureș***

Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Vasile SURD

Doctorand,
Ioana SCRIDON

2012

Cuprins

Cuvânt înainte

I. Scop. Metode. Retrospectiva cercetărilor

I.1. Scop. Problematizări. Metode de lucru

I.1.1. Scop

I.1.2. Problematizări

I.1.2.1. Comunitatea umană

I.1.2.2. Comunitatea etnică

I.1.2.3. Grupul etnic

I.1.2.4. Condiționările de natură geografică a elementelor de cultură și identitate etnică

I.1.3. Metode

I.2. Surse de documentare

I.2.1. Instituțiile publice și de cercetare

I.2.2. Documentația

I.3. Retrospectiva cercetărilor

II. Perspectiva istorico-geografică asupra colonizărilor germane din spațiul carpatic

II.1. Ținutul Zips-ului în secolul XIII

II.1.1. Zips-Zipser-Țipser. Nume și origini

II.1.2. Perspectiva geografică

II.1.3. Colonizarea germană

II.1.3.1 Identitatea germană din Zips

II.1.4. Relațiile spațiale dintre Zips, Transilvania și Banat

II.2. Colonizările din estul spațiului carpatic în secolul XVIII

II.2.1. Politica de colonizare

II.2.1.1. Colonizările private și camerale

II.2.2. Motivațiile colonizărilor

II.2.2.1. Resursele miniere

II.2.2.2. Resursele de sare

II.2.2.3. Resursele forestiere

III. Grupul etnic al țipserilor din spațiul carpatic românesc. Banat, Bucovina, Maramureș.

III.1. Banatul Montan

- III.1.1. Baza istorico-geografică
- III.1.2. Colonizările camerale din estul Banatului
- III.1.3. Localizarea etnicilor țipseri în Banatul montan
- III.1.4. Îndeletniciri ale grupului etnic țipseresc
- III.1.5. Instituții de învățământ
- III.1.6. Relațiile interetnice în localitățile cu țipseri
- III.1.7. Emigrarea

III.2. Bucovina

- III.2.1. Premisele istorico-geografice a coloniării Bucovinei
- III.2.2. Localitățile bucovinene cu țipseri
- III.2.3. Viața socială în Bazinul superior al râului Bistrița Aurie
- III.2.4. Interferențe culturale în localitățile cu etnici țipseri
- III.2.5. Dialectul țipseresc
- III.2.6. Emigrarea spre ținutul Bistriței (Transilvania)
  - III.2.6.1. Bistrița
  - III.2.6.2. Rodna
- III.2.7. Strămutarea germanilor

III.3. Maramureș

- III.3.1. Perspectiva istorico-geografică a istoricului Maramureșului
  - III.3.1.1. Percepții istorico-geografice asupra Maramureșului voievodal
  - III.3.1.2. Cadrul geografic. Limite fizice. Spații mentale
  - III.3.1.3. Colonizările germane din spațiul carpatic
- III.3.2. Localități cu populație țipserească în Maramureș
- III.3.3. Viața socială
- III.3.4. Biserica și *crezul*
- III.3.5. Instituții de cultură și învățământ
- III.3.6. Interferențe etnice

IV. Procesul de colonizare al germanilor în Vișeu de Sus

IV.1. Colonizările

IV.1.1. Cronologia colonizărilor germane

IV.1.2. Coloniștii

IV.1.2.1. Îndeletnicirile coloniștilor

IV.1.2.2. Drepturile coloniștilor. Între motivații și interese

IV.1.2.3. Remunerarea

IV.1.3. Structuri spațiale

IV.1.3.1. Organizarea spațiului construit

IV.1.3.2. Organizarea spațiului forestier

IV.1.3.2.1. Organizarea muncii în domeniul forestier

V. Vișeu de Sus, macheta unui spațiu multicultural

V.1. Imaginea istorică

V.2. Localizarea geografică. Situația actuală

V.2.1. Localizare

V.2.2. Relieful

V.2.3. Hidrografia

V.2.4. Clima

V.2.5. Vegetație și fauna

V.2.6. Resurse ale solului și subsolului

V.2.7. Teritoriul administrativ și profilul economic

V.2.7.1. Zona centrală

V.2.7.2. Zona industrială

V.2.7.3. Zonă cu valoare istorică

V.2.8. Dotările cu loc central

V.3. Populația

V.3.1. Relațiile majoritate-minoritatea în Vișeu de Sus

V.3.2. Germanizarea evreilor sau masca intereselor?

VI. Identitatea spațial-etnografică a țipserilor vișoveni

VI.1. Structuri tradiționale. Gospodăria

VI.1.1. Spațiul de locuit

VI.1.1.2. Terenul agricol

VI.1.1.3. Activitățile specifice

VI.2. Cartierul Țipserai

V.2.1. Istoricul locuirii. Arhitectură și textură

V.2.2. Organizarea spațiului tipic colonial

V.2.2.1. Funcționalitatea cartierului țipserilor

V.4.3. Percepții și raportări în contextul actual asupra Țipserai-ului

VI.3. Valea Vaserului

V.3.1. Istoricul exploatării forestiere. Proprietate erarială

V.3.2. Locuirea și dezvoltarea comunității umane

V.3.3. Calea ferată cu ecartament îngust. Tradiție, economie, brad turistic

V.3.4. Reper de istorie, cultură, religie și turism a văii Vaserului

VI.4. Confruntarea cu mediul social

VI.4.1. Comunitatea socială vișeuană

VI.4.1.1. Deportarea țipserilor în U.R.S.S.

VI.4.2. Spațiul educațional

VI.4.2.1. Grădinița

VI.4.2.2. Școala

VI.4.3. Centrul cultural țipseresc

VI.4.4. Forumul democrat german

VII. Elemente de identitate culturală

VII.1. Cultura spirituală țipserească la Vișeu de Sus

VII.1.1. Tradiții și obiceiuri

VII.1.1.1. Sărbători religioase

VII.1.1.1.1. Viflaimul

VII.1.1.2. Sărbători laice

VII.1.1.2.1. Fărșangul

VII.1.1.2.2. Droben im Wassertal

VII.1.1.2.3. Heimattreffen

VII.1.2. Poveștile fantastice

VII.2. Viața religioasă

VII.2.1. Biserica romano-catolică

VII.2.2. Enoriașii. Între identitate etnică și identitate religioasă

VII.3. Dialectul țipseresc

VII.3.1. Forme de dezvoltare a dialectului

VII.3.2. Limbajul specializat în domeniul forestier

VII.4. Etnicitatea în transformare

VII.4.1. Grupul etnic al țipserilor din Vișeu de Sus. Între a fi și a se risipi

VII.4.2. Interferențele culturale în spațiul vișeuan

VII.4.2.1. Relațiile de vecinătate în cadrul grupului etnic al țipserilor din Vișeu de Sus

VII.4.3.2. Procese demontative identitare. Asimilarea. Aculturația. Transferul cultural

VII.4.3.2.1. Maghiarizarea

VII.4.3.2.2. Românizarea

VII.4.3.2.3. Căsătoriile cultural-mixte

VII.4.3.3. Etno-comportament tranzitoriu

VII.4.3.4. Riscurile umane

VIII. Țipserii vișeuani din Germania

VIII.1. Emigrarea în Germania. Oportunitate sau necesitate

VIII.1.1. Cadrul social al emigrărilor târzii în Germania

VIII.1.1.1. Problema integrării, aculturației și asimilării țipserilor în Germania

VIII.2. Țipserii din spațiul carpatic

VIII.2.1. Forme de reprezentare a țipserilor în Germania

VIII.2.2.1. Grupul Faltin

VIII.2.2.2. Asociația șvabilor sătmăreni și a țipserilor din Vișeu de Sus în Germania

VIII.2.2.3. Asociația germanilor din Zips

VIII.2.2. Protecția grupurilor etnice

VIII.3. Raportările etnicilor la *patrie*

VIII.4. *Patria* în rețelele de socializare

Rezultatele cercetării

Surse de documentare și literatură de specialitate

Cărți
Surse media
Arhivă
Interviuri
Alte surse

***

Cuvinte cheie: grup etnic, proces de colonizare, spațiu carpatic, țipser, identitate etnică, Țipserai, valea Vaserului, Vișeu de Sus, etnicitate, emigrare, patrie.

***

Introducere

Prezenta lucrare se înscrie în tipologia lucrărilor de geografie umană, fiind un studiu aprofundat asupra unui grup etnic cu origini germane. Pentru a releva principalele trăsături care pun în valoare existența și dezvoltarea etnicilor țipseri în spațiul carpatic românesc, s-au abordat și alte domenii precum: istoria, lingvistica, etnologia sau sociologia.

Un grup etnic este delimitat de termenul de etnie prin faptul că acesta este „*parte a unei populații ce posedă o cultură proprie*”¹, cu mențiunea că din etnie se poate desprinde un grup etnic în momentul apariției acelui element de unicitate și distincție între membrii acesteia. Elementul unificator care a fost unul deosebit de important în crearea coeziunii de grup, în trecut, este cel mai vulnerabil și poate deveni motivul desprinderii din cadrul etniei.

Pentru cercetarea întreprinsă, caracteristicile geografice ale spațiului și implicit principalele îndeletniciri ale etnicilor au determinat formarea unei individualități în cadrul marii familii a germanilor din estul și sud-estul Europei.

---

¹ (Erdeli, 1999, p. 148);

I. Scop. Metode. Retrospectiva cercetărilor

Scopul acestei cercetări este acela de a găsi argumentele de natură geografică, pentru a evidenția importanța spațiului și a specificității acestuia în raport cu un grup etnic de mici dimensiuni. Comunitatea umană nu este numai o sumă de indivizi pe o anumită suprafață, ci mai mult, ea este un complex de zestre genetică, culturală, lingvistică. Raportarea comunității la trecut și identitatea etnică se face atât la nivel spațial, prin mobilitatea acestora (voluntară sau involuntară), dar și prin comunicarea și schimbul de informații cu alte comunități din cuprinsul aceleiași regiuni. Aici apare acel complex al *conviețuirii unul lângă celălalt*, sau cel al *conviețuirii împreună*, complexului transferului cultural, al nivelării etnice și lingvistice, noțiuni și cazuri ce vor fi pe larg tratate și exemplificate.

Deoarece se pune problema utilizării instrumentelor de investigare geografică, sociologică și istorică, rezultatele cercetării vor avea ca substrat metodele și tehnicile, precum și exigențele domeniilor. Rezultatele scontate sunt cele de evidențiere a mecanismelor prin care grupul etnic al țipserilor și le-a dezvoltat pentru a se baricada din punct de vedere identitar și de a rezista proceselor de aculturație și asimilare venite din partea autohtonilor, atât din spațial, cât și mental.

De asemenea, se dorește prin acest studiu, o radiografiere a identității etnice a țipserilor și mai ales a rolului pe care spațiul l-a avut în construirea și conservarea identității etnice. Reprezentările spațiale și organizarea tuturor activităților, influențate de către natura reliefului și de resursele sale, au avut vreun rol în recunoașterea de către alte grupuri etnice sau de către autohtoni a poziției lor, a țipserilor, în mediile în care s-au integrat.

Sursele de documentare care au stat la baza cercetării sunt atât lucrările științifice publicate până în prezent pe tematica grupurilor etnice germane, a țipserilor dar și documentele din arhivă, matricolele bisericești, colecțiile personale sau interviurile. Toate acestea au ajutat la formarea unor imagini și a unor tipare în care grupul țipserilor se încadrează.

II. Perspectiva istorico-geografică a colonizărilor germane în spațiul carpatic

Istoricul țipserilor, mai exact a germanilor din regiunea Zips, Slovacia, reprezintă punctul de plecare a cercetării. Regiunea Zips a fost una dintre cele mai privilegiate regiuni

sub stăpânire austriacă și maghiară. Germanii au fost colonizați în nordul Imperiului, actualul teritoriu al Slovaciei, în trecut Ungaria superioară/*Oberungarn*, de-a lungul unei perioade mari de timp, între secolele XII-XV. Cele mai intense colonizări au fost cele de după invaziile tătarilor din 1241, colonizări care au avut loc la periferia întregului imperiu, nu numai în nord ci și în est și nord-est. Transilvania a fost colonizată cu sași în aceeași perioadă, originea coloniștilor fiind aceeași în ambele cazuri (*siebenbürger Sachsen/ zipser Sachsen*).

Regiunea Zips se află în nord-estul Slovaciei. Numele este unul cu trimiteri istorice, aceasta nefiind în prezent o regiune administrativă, teritoriul corespunzând însă Comitatului Szepes din Regatul Ungariei (sec.XI-XIX). De asemenea, o parte a acestui teritoriu se află și sub administrația polonă, respectiv apendicele nordic, numindu-se *polský Spiš*.

Din punct de vedere geografic, acesta se regăsește la baza munților Tatra Mare, în nord, unde se află și vf. Gerlachovka (2663 m) și Tatra Mică, la sud, cu altitudini care ating maximum 2043 m, în vf. Dumbier, relieful fiind unul depresionar. Râurile care drenează regiunea sunt Poprad și Hornád. Configurația acesteia este asemănătoare cu a Transilvaniei, mai ales în ceea ce privesc relieful, resursele, istoricul și vechimea populației germane, formele specifice de organizare a spațiului geografic sau raportarea la Zips ca un spațiu mental. Așezările adunate sau alungite de-a lungul căilor de acces. Principalele ocupații ale locuitorilor erau mineritul și munca la pădure.

În prezent, ca și formă administrativă, pe teritoriul ei sunt regiunile: Košice și Prešo cu orașele: Poprad, Levoča, Spišská Nová Ves și centrul cultural german Kežmarok.

Toponimul *Zips* (ge.), *Szepes* (magh.), *Spiš* (slovk.), *Spisz* (pol.), *Scepusium* (lat.), este amintit încă din anii 1198². Literatura consultată în limba germană folosește denumirea de *Zips/zipser*, *zipserisch*, *Zipserreihe*, *Zipservolk*³ care denumește un grup etnic cu originile în Zips (Slovacia), care este prezent la Vișeu de Sus de la sfârșitul secolului XVII.

Din păcate, dicționarele explicative ale limbii române nu conțin variante traduse a cuvântului german, cu toate că acest grup etnic dăinuiește pe teritoriul României de câteva secole. Denumirea sub care se prezintă etnicii este cea de *țipteri*, *țiptări*, la fel și unele texte

---

² (Krones, 1878), *Szipis*, în terra Scypiensi, cu pronunția *Bipisch*; în 1254, *Szipüs*, cu pronunția *Bipüsch*; în 1255, *Szipes*, cu pronunția *Bipesch*; în 1271 respectiv 1299 ca *Szips*, pronunțat *Bipsch*; în 1309, *Szepis*, *Bepisch* dar și mai târziu în 1330, apare *Szepes*, pronunțat *Bepesch*; pe linia etimologică, care ar avea origini în latinescul *sepes* cu înțelesul de gard, închidere (ge. der Zaun), referindu-se același autor la însăși reprezentativitatea lanțului carpatic din Zips. De asemenea se mai poate lua în considerare și expresia din maghiara veche *Oh, be szépes!* (Oh, cât de frumos!);

³ (Gehl, 2005, p. 182);

scrise în limba română, folosesc tot acest termen. Această variația este luată în considerare dar nu poate fi una oficială. Demersul de a numi acest grup etnic al țipserilor pornește de la considerentele etimologice și modul de evoluție a cuvintelor. Astfel că, termenul de *țipser*, își are originea în latinescul *terra Scypiensi*, în cultura slovacă *Spiš*, precum și cea maghiară *Szepes* sau germană, *Zips*. Elementul comun al acestor denumiri enumerate este **țips** (în pronunție românească) cu o mare apropiere de cuvântul în germană *zipser*. Consider utilă păstrarea consoanei *s* pentru că aceasta se regăsește în toate limbile în care există acest cuvânt. Astfel că forma finală este cea de **țipser**.

Cele câteva secole petrecute de către germani în Zips, au adus modificări în ceea ce privește identitatea de grup. Noile identități care s-au format, impuse de noile condiții de viață sau de interferențele cu alte populații, au impus și o modificare nu numai în arhitectura caselor, a portului popular, dar mai ales ca și mod de abordare a problematicilor de natură socială.

Printre primele elemente de identitate a fost dialectul care a suferit influențe și modificări. Dialectul german din Slovacia de astăzi este considerat de majoritatea cercetătorilor ca fiind o insula germană într-un spațiu slav⁴. Aceste comunități de germani nu au trăit separat de cele slave, inevitabil, locul de muncă fiind unul în care procesele de aculturație și asimilare erau active.

Nu se poate afirma că a fost vorba de asimilare în adevăratul sens al cuvântului, pentru că acești coloniști nu au fost marginalizați sau asupriți, forma de conducere reprezentându-i. Totuși, din 1412 până în 1770, o parte din regiunea Zips-ului, în timpul domniei lui Sigismund, a fost cedată Poloniei, mai exact un număr de 13 orașe. De-a lungul acestor 3 secole, împărțirea regiunii istorice, a determinat stratificare de dialect și cultură, regăsită în diferențele de dialect și numai ale țipserilor colonizați în estul Carpaților, după 1770, când revine Ungariei⁵.

Regiunea Zips-ului este una dintre cele mai încărcate regiuni de istorie a popoarelor germane colonizate, este un construct al unei evoluții și împletiri de dialecte și culturi. Zips reprezintă astăzi nu numai un spațiu geografic, ci mai mult, o patrie, o vatră natală, o viață, o experiență. Chiar dacă generații de țipseri nu s-au născut în Zips, ei au în identitatea lor elemente care aparțin acestui spațiu mental.

---

⁴ (Wiesinger, 2007, p. 40); Sprachinsel (ge.): „relativ kleine Sprach- oder Siedlungsgemeinschaft in einem anderssprachigen, relativ groesseren Gebiet”;

⁵ (Ilk, 2011, p. 64);

III. Grupul etnic al țipserilor din spațiul carpatic românesc.

Banat, Bucovina, Maramureș.

Prezența țipserilor în partea estică a imperiului nu este una întâmplătoare, mai ales că relațiile cu Transilvania erau deja foarte strânse, prin meșteșugari și oameni de cultură și știință. Principalul motiv al colonizărilor țipserilor a fost grija imperiului austriac pentru periferii (siguranța granițelor), resursele importante de sare (Maramureș), de minereuri (Banat și Bucovina) și resursele forestiere. Alte argumente au fost cele de natură socială, respectiv de înrădăcinare a elementului german pentru un control mai facil.

După cum se poate observa, țipserii aparțin spațiului montan, atât prin originea lor, aceștia fiind colonizați din regiunea montană a munților Tatra în cea a Carpaților, cât și prin specificul îndeletnicitor, în minerit și exploatare forestieră. Facilitățile de care aceste grupuri etnice au beneficiat în cazul transferului spre alte regiuni (scutiri de taxe, teren și materiale pentru locuințe), precum și factorii restrictivi din Zips (problemele religioase, lipsa locurilor de muncă, sărăcia populației) au fost cele mai întemeiate motive de plecare din Zips.

Cele mai vechi colonizări cu țipseri au fost cele din Banatul montan la Reșița, Anina, Oravița, Orșova, Bocșa Montană, Văliug, unde primii țipseri au fost specialiști în minerit, perfecționați la școlile din Salzkammergut (Austria) sau Zips. Aceștia au fost urmași și de alte valuri ceea ce a dus la suprapopularea unor localități, dublarea acestora, de exemplu Bocșa Română - Bocșa Montană (Deutsch-Bokscha), înființarea altor așezări noi, dezvoltarea mineritului, înființarea renumitelor uzine StEG la Reșița. Colonizarea țipserilor în Banatul Montan s-a desfășurat atât organizat, prin coordonările contelui von Mercy, precum și individuale, respectiv colonizări camerale și private, începând cu anul 1718.

Țipserii din Banatul montan au conviețuit cu populații de austrieci (Salzkammergut), italieni, slovaci, poloni etc. Procesul de aculturației s-a dezvoltat rapid, fiind vorba despre biserica romano-catolică, ca un liant al tuturor grupurilor etnice, apoi limba germană, renunțându-se la dialecte în favoarea germanei literare, și nu în ultimul rând natura muncii, spațiul montan și mineritul, având rolul principal de nivelare lingvistică și culturală.

În ceea ce privește Bucovina, aceasta a fost un ținut privilegiat în cadrul monarhiei austriece. Țipserii se regăsesc doar în spațiul montan bucovinean, respectiv, bazinul superior al râului Bistrița, în partea estică a județului Suceava. Responsabilul cameral de colonizările țipserilor a fost administratorul von Manz, cel care pune în exploatare resursele miniere și

forestiere ale Bucovinei. Astfel că, cel mai mare număr de țipseri colonizați a fost la Iacobeni, Cârlibaba, Pojorâta, Prisaca Dornei, Vama de la sfârșitul secolului XVIII.

La fel precum cazul țipserilor din Banat, conviețuirea împreună cu austriecii, în cadrul aceleași biserici, romano-catolice, împărtășind aceeași cultură, germană, spațiul a avut rolul definitoriu în procesul de aculturație și mai apoi de asimilare.

De asemenea, și-a făcut simțită prezența și influența subordonării directe sub casa imperială austriacă prin încercarea de construire a *homo bucovinensis*⁶, a unei identități puternice germane, a conversației în limba germană, cu toate că aceasta nu era limba maternă a tuturor locuitorilor, toleranța culturală și devotament față de forma de conducere. Acest construct este dependent direct de spațiu și a fost perpetuat până în prezent, chiar în cadrul țipserilor bucovineni din Germania, printr-o raportare directă la spațiul bucovinean mai mare decât la cel identitar etnic. Aceasta înclină spre impactul pe care acest curent l-a avut până în perioada interbelică, în procesul de aculturație al țipserilor. Strămutarea, o dată cu retragerea armatei germane după cel de-al doilea război mondial, apoi deportarea în U.R.S.S. pentru daunele de război de care Germania trebuia să se achite, exodul spre vest după 1970, au fost fenomenele cu cel mai mare impact în dizolvarea grupului etnic al țipserilor din Bucovina.

Maramureșul reprezintă un caz special al colonizărilor țipserilor, fiind incluși în ultimele etape ale acestora procese. Prezența acestora se datorează lui Rudnyanski, administratorul Maramureșului, care aduce țipseri atât din partea de sud, cât și cea de nord a Zips-ului (fostă provincie poloneză) la nord de Tisa la Rahău, Frasin, Bohdan și la sud, la Vișeu de Sus.

Tipologia spațiului este aceeași, regiune montană cu importante resurse de sare și forestiere. Aceștia au fost colonizați împreună cu austriecii, unde conviețuirea în paralele și mai apoi împreună, a adus modificări substanțiale de-a lungul timpului în ceea ce privește identitatea etnică și culturală.

În Maramureșul istoric, schimbarea situațiilor politice a fost mult mai intensă decât în alte ținuturi istorice, trecerea de la un regim la altul, a avut o influență majoră asupra formelor de manifestare a identității etnice. Dintre cele trei regiuni istorice carpatice, în Maramureș, procesul de slavizare și maghiarizare a fost cel mai intens. În prezent, numai la Vișeu de Sus mai există un grup etnic de origine țipserască. Amprenta lăsată asupra spațiului de locuit este materializată prin cartierul Țipserai din Rahău, dar care în prezent a rămas doar cu numele, găsindu-se aici doar 3 persoane care mai vorbesc limba germană, își cunosc originile

---

⁶ (Nistor, 2000, p. 153);

țipserești, dar care se consideră a fi maghiari, a cartierului Țipserei din Vișeu de Sus, și a construcțiilor și amenajărilor forestiere de pe valea Vaserului.

IV. Procesul de colonizare al germanilor în Vișeu de Sus

Valea Vaserului și spațiul vișeuan a reprezentat macheta specifică de colonizare întreprinsă din inițiativa Mariei Theresia și a lui Joseph al II-lea, respectiv resurse în stare de exploatare. Colonizările germane din Vișeu de Sus au început cu anul 1775, când au aduși, indirect, coloniști austrieci, din Bad Ischl, Salzkammergut, Ebensee (Austria), pentru exploatarea resurselor forestiere necesare transportului sării de la Ocna Șugatag, pe Tisa, până la Dunăre⁷.

Datorită necesității mari de lemn pentru plute, a lipsei de implicare a românilor în aceste munci, astfel că au fost aduși austrieci din regiunile sus menționate precum și țipseri din regiunea Zips, din Ungaria superioară, astăzi Slovacia. Muncitorii erau specializați în domeniul forestier. Originile lor erau din localitățile Hobgarten, Schmöllnitz, Pudlein etc. unii muncitori fiind aduși și din regiunile nordice la Zips-ului, care timp de mai bine de patru secole au fost sub dominație polonă, mărturie stând și unele nume de familie cu terminație *-sky, -ski*⁸. Colonizările acestora au început în 1792, și au continuat până în 1832.

Valurile de intense de colonizare la Vișeu de Sus a țipserilor a determinat luarea deciziei de *înființare* a unui cartier pentru acești etnici, separat de cei austrieci, numit Țipserei. Acești au trăit separat unii de ceilalți, timp de aproape două secole, astfel că după mai bine de 170 de ani de conviețuire a avut loc prima căsătorie dintre o femeie de origine țipserească și un bărbat austriac. Tensiunile dintre cele două grupuri au fost determinate de vechimea populației austriece, calificarea lor superioară, condițiile în care au fost colonizați, statutul economic și social, precum și concurența în domeniul de activitate.

Principalele meserii erau cele de maistrul forestier, responsabilul financiar, administratorul de materiale, supraveghetorii forestier, meșterii, ucenicii și muncitorii. Organizarea spațiului în domeniul forestier nu se poate spune că este una specifică țipserească ci mai mult tehnicile, modul de exploatare, limbajul este unul comun, întâlnit în

---

⁷ Acești coloniști au fost transferați din Deutsch-Mokra și Königsfeld, astăzi în Ucraina;

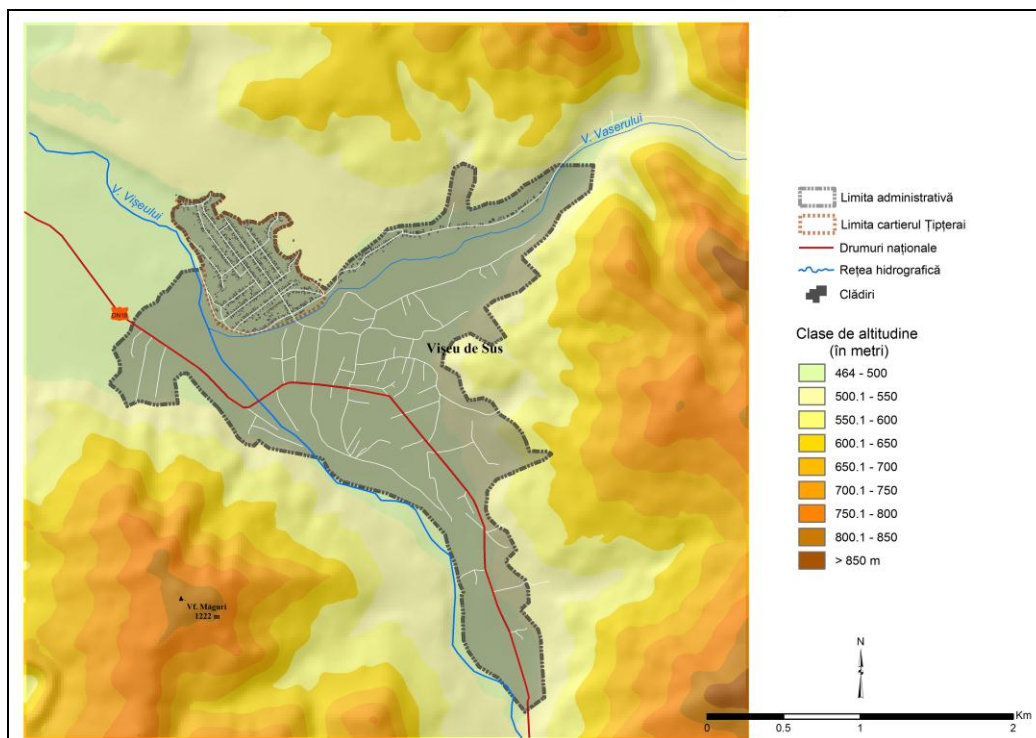
⁸ Jachomovski, Zawatski etc.;

toate regiunile cu muncitori forestieri țipseri. Dintre acestea pot fi enumerate: cabanele forestiere/*Kulibn*, greblele, plutele și tehnica plutăritului, barajele, scocurile, cășițele, săritorii, fabricile de cherestea, morile de apă etc..

V. Vișeu de Sus, macheta unui spațiu multicultural

În prezent, Vișeu de Sus reprezintă un model de bună conviețuire și comunicare între cele 8 grupuri etnice care au existat în acest mic burg din Maramureș. Astfel că, interferențele culturale sunt resimțite până în prezent, atât în modul de raportare la *celălalt*, cât și de interes toleranță etnică. Grupurile etnice ale austriecilor, țipserilor, evreilor, maghiarilor, rutenilor, polonilor, slovacilor, pe lângă români, au avut diferite raporturi între majoritate și minoritate, cele mai fine raporturi fiind între români și evrei (după religie), români și germani (după etnie), în special înainte de 1910.

Din punct de vedere geografic, Vișeu de Sus este poziționat în partea de est a județului Maramureș, în sud-estul Maramureșului voievodal, în nordul României, în bazinul superior al râului Vișeu. Cel mai important afluent de dreapta este valea Vaserului, un pilon principal al economiei localității Vișeu de Sus și a profilului de prelucrare a lemnului.

Figură 1. Încadrarea în zonă a localității Vișeu de Sus

Principalul punct de interes îl reprezintă exploatarea forestieră, cu tradiție, începând cu 1775, continuată prin intrarea sub domeniile statului (erariului) și mai apoi privatizarea.

VI. Identitatea spațial-etnografică a țipserilor din Vișeu de Sus

Relația dintre identitate, spațiu și etnografie este necesară în ceea ce privește studierea unui grup etnic. Interferențele acestor trei derivate au determinat forme diferite de manifestare a identității etnice, cu atât mai mult într-un peisaj multicultural cum este Vișeu de Sus și valea Vaserului. Astfel că, un studiu în acest sens, punctează o interdependență dintre spațiu, ca o delimitare geografică și identitară, timp, geneză și evoluție, și patrimoniu cultural, prin ocupații tradiționale specifice.

Structurile tradiționale sunt reprezentate prin spațiul de locuit, gospodăria. Aceasta se înscrie în tipologia localității de tip colonial, atât prin localizare, arhitectură, modul de organizare al anexelor sau a parcelării terenului pentru agricultură. Materialul ales pentru construcția caselor a fost inițial, lemnul. Organizarea riguroasă a gospodăriilor a determinat individualizarea acestui spațiu, fiind numit după nuele etnicilor, Țipserai.

Figură 2. Cartierul Țipserai din Vișeu de Sus în 1860

Cartierul Țipserai a fost inițial proiectat ca o așezare de sine stătătoare. Datorită dotărilor de care locuitorii acestuia depindeau (biserica, administrația, școala), Țipserai-ul a

devenit parte a așezării vișeuane. Pentru etnicii germani, acesta nu mai reprezintă un spațiu de raportare fizic, ci un spațiu mental. Raportarea la cartierul-nucleu al țipserilor se face prin rememorarea trecutului și printr-o detașare de situația actuală. Cu toate că identitatea etnică și cea spațială sunt construite doar pe idealism sau prin trimiteri la un trecut *povestit*, acest mecanism încă funcționează și este actualizat de către generațiile tinere.

Valea Vaserului reprezintă un spațiu cu o identitate puternică nu numai pentru țipseri ci pentru toți locuitorii din Vișeu de Sus. Dacă fiecare dintre delimitările localității a avut un puternic iz identitar etnic, valea Vaserului a reușit să adune toate grupurile etnice și să dea naștere unui mixt cultural. Astfel că bazinul Vaserului este perceput ca un spațiu al interferențelor și a comunicării dintre diferitele culturi.

Derivat de la munca împreună pe Vaser, comunicarea a fost facilitată și de biserică sau de școli. Cu toate că inițial acestea au fost organizate separat, germani de români, de evrei etc., începând cu secolul XIX, prin dezvoltarea învățământului, aceste bariere etnice au fost depășite. Cel mai probabil că din acest moment, au avut loc și transformările din cadrul etniei, tocmai prin comunicarea mai intensă, prin colaborările dintre diferitele grupuri etnice în vederea facilitării traiului în comun.

VII. Elemente de identitate culturală

Identitatea culturală manifestată de țipserii din Vișeu de Sus a fost cât se poate de evidentă, mai ales prin obiceiurile și tradițiile atât cele religioase cât și cele laice, prin portul, nu cel original țipseresc, ci printr-un nou port cu influențe germane, prin dialectul inițial țipseresc și mai apoi prin idiomul german specific Vișeului de Sus. Aceste elemente au fost de-a lungul timpului influențate de către factorii sociali, politici sau economici. Cele mai mari transformări în cadrul grupului etnic au survenit în perioada de dominație maghiară cu apogeul în perioada comunistă.

Principalele elemente de identitate culturală materială sunt, așa cum este numit și anterior, cartierul Țipserai și valea Vaserului, iar cele de natură spirituală sunt sărbătorile laice ale Fărșangului, claca sau manifestările culturale care au trimiteri la specificitatea muncii vechilor țipseri, precum *Droben im Wassertal* sau *Heimattreffen*. Dintre cele religioase, cea mai spectaculoasă este sceneta biblică a Vișlaimului, a cărei variantă adusă din Zips se mai găsește la Vișeu de Sus.

Dialectul țipseresc reprezintă un element definitoriu în conturarea identității. În prezent, țipserii, doar cu numele, din Vișeu de Sus, vorbesc un alt dialect german, diferit de cel țipseresc al primilor coloniști, diferit de cel austriac și mult diferit de germana literară. Astfel că, o dată cu modificările dialectului, se poate afirma că există modificări și în structura etnică, în raportările etnicilor la Zips sau la identitatea lor vișeuună.

Renunțarea la portul țipseresc, a fost o necesitate, datorită faptului că țipserii au fost coloniști nu tocmai înstăriți, iar natura muncii a impus un anumit tip de îmbrăcăminte. Astfel că țipserii au adoptat un port german, clasic.

Spațiul și-a lăsat amprenta masiv supra etnicității, a identității etnice și mai ales a transformărilor și modificărilor de conținut a acestora. Forma a rămas aceeași, germanii din Vișeu de Sus sunt țipseri, dar structurile interne, raportările la spațiu sau modificările de percepție au fost schimbate. Procesele care au determinat aceste schimbări ale fondului au fost cele de aculturație, asimilare și transfer cultural. Acestea au fost susținute de o situație politică ofensivă prin procesele de maghiarizare și românizare și mai apoi prin deschiderea grupului etnic și permiterea căsătoriilor cultural-mixte.

VIII. Țipserii vișeuună din Germania

Contextul în care țipserii au plecat spre vest a fost cel al comerțului cu germani. Acesta a reprezentat un imens pas înapoi în ceea ce înseamnă bilanțul natural al populației țipseresti din Vișeu de Sus. Cu toate că aceștia au fost direct implicați în retragerile armatei germane după cel de-al doilea război mondial și apoi a deportărilor în U.R.S.S. pentru daune de război pe care Germania trebuia să le plătească Rusiei, liberalizarea ieșirii dintre granițele unui stat comunist a germanilor, a fost percepută mai mult ca o provocare și mai puțin ca o necesitate. Transferul de populație a durat până după revoluția din 1989.

În Germania, țipserii au fost priviți ca români, cu toate că vorbeau limba germană, au trăit în cultura germană și mai mult și-au manifestat mereu apartenența la spațiul german. Trecând de la lagărele de triere la propriile lor locuințe, identitatea spațială construită la Vișeu de Sus a fost păstrată. Astfel că formele de într-ajutorare, precum claca din Vișeu de Sus, i-a impulsionat în a fi uniți.

Țipserii din Germania sunt reprezentați în cadrul landurilor în care se află, Bayer și Baden W., de către șvabii sătmăreni, fiind în contact cu aceștia încă din România. Din 2004, tensiunile și opțiunile acestora au determinat separarea grupului țipserilor vișeuună, astfel că a

luat naștere un nou forum, al celor care au considerat că este mai utilă auto-reprezentarea decât a merge împreună cu șvabii sătmăreni. Numai că această separare implică și redimensionarea relații cu cei din Vișeu de Sus și cel din Habgarten (Slovacia), cu care au contacte, prietenii și schimburi de experiență.

De asemenea, se poate observa că distanțele nu sunt probleme în comunicare, precum nici granițele, astfel că socializarea și transmiterea de informații prin paginile web sunt foarte utile. La fel există și broșuri care apar regulat, tocmai pentru menținerea acestei unități de grup, independent de spațiu.

Rezultatele cercetării

Scopul propus inițial în această cercetare asupra țipserilor din România a fost atins, cu ajutorul metodelor de specialitate folosite, a surselor de documentare care au stat la baza cercetării dar și prin îndrumarea primită de la specialiștii din domeniul geografiei sau a domeniilor conexe.

Țipserii din România reprezintă un grup etnic german, slab reprezentat în teritoriu din punct de vedere numeric, dar cu un trecut *mobilității*, pe care îl perpetuează. De asemenea, diferitele forme de organizare politică, precum și statutul regiunilor geografice, în trecut, au influențat mai mult sau mai puțin evoluția formelor identitare în timp.

Spațiul este o noțiune esențială în determinare identității etnice la țipseri. Aceștia se raportează la spațiu, nu la partea lui fizică, ci mai mult la cea mentală. Indiferent că sunt plecați din țară sau numai din localitatea unde au copilărit, țipserii sunt legați de spațiul vișovean. Aceasta înseamnă un transfer al reprezentării simbolisticii spațiului, de la cel slovac-țipseresc, la cel vișovean-țipseresc. Această legătură a luat naștere datorită unității colective dar și a adaptabilității și a bunei conviețuiri cu alți etnici.

Prin urmare, motivațiile care au determinat schimbări de reprezentare a spațiului identitar etnic în Vișeu de Sus au fost cele de natură istorică, regimurile politice, în special cel comunist, de natură religioasă, prin decade importante de timp în care preoții trimiși în localitatea nu vorbeau germana, de natură economică, prin reconversia profesională o dată cu modificările de exploatare și transport a lemnului de pe valea Vaserului, de natură socială, exodul spre Germania, dar mai ales din cauza îmbătrânirii populației grupului etnic și *re-nașterea* unor generații de țipseri vișoveni.

Formele de reproducere a identității etnice sunt în mare măsură influențate de către multiculturalismul regional. Pe lângă acesta mai pot fi enunțate și biserica, unitățile de învățământ, administrația locală, media și mediul social.

Se poate afirma de asemenea că etnicitatea a devenit un construct, un instrument afișat doar prin raportare la trecut. Cele 400 de persoane de etnie germană, țipserească, de la Vișeu de Sus, reprezintă ultimul suflu a unei voci care s-a impus secole la rând în viața economică, religioasă și culturală din Vișeu de Sus. Peste 20 de ani, țipserii vor fi doar o istorie, cu care se va încheia un ciclu de două secole de existență pe teritoriul României.

Bibliografie

Cărți:

1. Andrea, A., Răduțiu, A., Edroiu, N. (1997). *Istoria României. Transilvania. În Transilvania sub stăpânire habsburgică* (pg. 647-744). Cluj-Napoca: George Barițiu.
2. Andreescu, V. (1959). *Exploatarea pădurilor*. Stalin/Brașov: Institutul Politehnic, Facultatea de Silvicultură.
3. Andreica, Ș. (2009). Vișeu Nou, o altă abordare a chestiunii primei atestări scrise. *Ămbele Vișae* (pg. 173-192). Vișeu de Sus: Eurotip.
4. Andreica, Ș. (2012, 10 12). Să nu uităm istoria: 68 de ani de la masacrul din Dosu Tăului, Vișeu de Sus, Valea Vaserului. *Informația zilei*.
5. Apșa, I. M. (2000). *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*. Cluj-Napoca: Dragoș Vodă.
6. Ardelean, L. (2011). Franciscus Reti, "Historia Rei Cameralis" și colonizarea populației germane în Vișeu de Sus. *Ămbele Vișae* (pg. 62-80). Vișeu de Sus: Eurotip.
7. Ardelean, L. (2012). *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*. Baia Mare: Ed. Ethnologica.
8. Arvinte, V. (2002). *Raporturi lingvistice româno-germane. Contribuții etimologice*. Bacău: Egal.
9. Baier, H. (2003). *Departa în Rusia, la Stalino*. București: InterGraf.
10. Bălu, D. (2003). Factorii de persuasiune și transformările identitare în comunitățile șvăbești sătmărene. În H. Gehl, Vi. Ciubotă. *Materielle und geostoge Volkskultur des*

- Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (p. 191-202). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
11. Bălu, D. (2003). Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare. În V. C. Hans Gehl, *Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare*. Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.
  12. Bălu, D. (2003). *Multiculturalitate și identitate etnică în bazinul Tisei Superioare*. Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.
  13. Băncescu, I. (1996). *Țișterii di Maramureș*. București: Crișan.
  14. Băncescu, Iuliana, (2001, 12). Sărbătoarea Crăciunului în comunitățile de țipțeri la începutul anilor '90. *Memoria Ethnologica*, 142-147.
  15. Bartels, W. (1910). *Die Spateisenstein-Lagerstätten des Zipser Comitatus in Oberungarn*. Berlin: Königlich Preußisch Geologische Landesanstalt.
  16. Basarabă, A. (1999). Harta etnică și confesională a județului Timiș. În H. Gehl, V. Ciubotă. *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent* (p. 157-175). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
  17. Beca, E. (2002). *Dezvoltarea comunităților etnice*. București: SemnE.
  18. Bereș, M. (2008). *Raport de mediu pentru PUG*. Sighetu Marmăției.
  19. Bermann, M. (1884). *Österreich-Ungarn in neuzehten Jahrhundert*. Wien: Hugo Angel.
  20. Berner, H. (2006). *Aus dem Brotland ins Notland. Oberwischau. Siedlungs- und Kirchengeschichte Erinnerungen, Sitten und Bräuche in Mundart*. Ravensburg-Satu Mare: Bion.
  21. Berner, H. (2010). Oberwischauer Herodesspiel în Brücke. – *Mitteilungen der Sathmarer Schwaben und Oberwischauer Zipser, Folge 6, Dezember 2010, Ed. Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben in der Bunderepublik Deutschland*, pg. p. 323-325.
  22. Bertici, A. (2003). Căsătoriile interconfesionale în zona Sătmarului în prima jumătate a secolului al XX-lea. Cazul comunei Tiream. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckes. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (pg. 65-80). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
  23. Born, M. (1977). *Geographie der ländlichen Siedlungen*. Stuttgart: B. G. Teubner.

24. Bozac, Ileana, T. P. (2006). *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane.
25. Chira, M. (2009). Biserica ortodoxă din Vișeu în prima jumătatea secolului XX. *Ămbele Vișae* (pg. 155-172). Vișeu de Sus: Eurotip.
26. Ciangă, N., Rațiu, Ramona, Flavia, (2003). *Geografia Umană a României. Îndrumător de lucrări practice*. Târgu-Mureș: Dimitrie Cantemir.
27. Ciobanu, D. (2002). *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*. Buzău: Alpha.
28. Ciobanu, T. (2008). *Monoigrafism Bănățean. Istoria medievală a banatului reflectată în monografiile alcătuite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX*. Tmișoara: Eurostampa.
29. Ciubotă, V. (2003). Noi date despre structura etnică și confesională a populației bazinului Tisei superioare în a doua jumătate a veacului XVIII-lea. În H. Gehl, V. Ciubotă. *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeck. einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (pg. 33-45). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
30. Coman, V. (2011). Scurt istoric și perspective ale văii Vaserului, în concepția operatorului turistic SC CFF Vișeu de Sus. *Ămbele Vișae* (pg. 109-116). Vișeu de Sus: Eurotip.
31. Crețan, R., (1999). *Etnie, confesiune și opțiune electorală în Banat: structuri teritoriale, tradiție, actualitate*. Timișoara: Universitatea de Vest.
32. Crețan, R., Turnock, D., Woudstra, J. (2010). Identity and multiculturalism in the Romanian Banat. *Journal of Mediterranean geography*, p. 17-26.
33. Dăbală, V. (1995). *Contribuții privind cunoașterea populației germane sin zona Vișeu*. Vișeu de Sus: Manuscris.
34. Dăbală, V. (1995). *Deportarea în Uniunea Sovietică a etnicilor germani din Vișeu de Sus*. Vișeu de Sus: Manuscris.
35. Dăncuș, Ioana, Dancuș, M. (1999). Interferențe culturale în centrul geografic al Europei. În V. C. Hans Gehl, *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent* (pg. 493-520). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
36. Dărăban, D. (2003). Eliberarea din lagărele sovietice și întoarcerea acasa a deportaților din județul Satu Mare. În H. Gehl, V. Ciubotă, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die*

- anderen Ethnien der Region* (pg. 105-120). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
37. Doboși, A. (1951). *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV-XVI)*. Studii și cercetări de istorie medie.
  38. Drozdik, Herta (2009). Heimatverband Banater Berglanddeutscher aus Rumänien in Deutschland. In W. G. K. L. Lupșiasca, *Die Banater Berglanddeutschen: ein Handbuch* (S. 141-150). Reșița: Banatul Montan Reșița.
  39. Druckenthaner, K., Ilk, A.-J. (2006). Achterholz, Kulibn und Habou. Die Fachsprache der Holzarbeiter im Wassertal. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeere. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (p. 279-336). Linz: Adalbet-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
  40. Erdeli, G, Melinda Căndea, Braghină, ., Costachie, S., Daniela Zamfir. (1999). *Dicționarul de geografie umană*. București.: Corint.
  41. Fabian, J. (2002). *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia University Press.
  42. Filipașcu, A. (1997). *Istoria Maramuresului*. Baia Mare: Gutinul.
  43. Florian, C. M. (2008). Originea unui proces istoric: „vânzare-cumpărarea” de etnici germani din România – Un episod -. *Confluențe culturale româno-germane*.
  44. Gaschler, H. (1982). *Einwanderung der Deutschen in die Bukowina*. Stuttgart: Typotop Fotosatz KG.
  45. Gitzing, C. (2009). Deutscher Unterricht im Banater Bergland;. În W. G. K. L. Lupșiasca, *Die Banater Berglanddeutschen: ein Handbuch* (pg. 151-163). Reșița, p. 151-163: Banatul Montan Reșița.
  46. Gehl, H. (2005). *Wörterbuch der donauschwäbischen Lebensformen*. Stuttgart: Franz Steiner.
  47. Girtler, R. (1992). *Verbannt und vergessen. Eine untergehende deutschsprachige Kultur in Rumänien*. Linz: Veritas.
  48. Gornig, G. (2010). Minderheitenschutz in der Deutschland – insbesondere in der Zeit der Weimarer Republik. (Braumuller, Ed.) *Europaethnica*, 67(3/4).
  49. Grabarek, J. (2010). Deutsche Sprachinseln im Raum der rumänischen Sprache. *Studien zur sprachlichen kommunikation*, 260-271
  50. Graf, R. (1997). *Domeniul bănățean al StEG 1855-1920*. Cluj-napoca: Teza de doctorat.

51. Grapini, P. (1903). *Monografia comunei mari Rodna-nouă, din fostul district al Năsăudului (comit. Bistrița Năsăud), împreună cu note istorice despre valea Rodnei*. Bistrița: Tiparul tipografiei A. Baciu.
52. Grecu, D.-S. (XVII, nr. 1). Deportarea evreilor din nordul Transilvaniei (1944). *Buletinul cercului de studii al istoriei poștale din Ardeal, Banat și Bucovina*.
53. Grigorowicz, B. C. (1956). "Die Zipsersiedlung Jakobeni," in Bukowina: Heimat von Gestern. *Arbeitskreis Bukowina Heimatbuch*, pg. 150-157.
54. Hadbawnik, D. (1986). *Die Zipser in der Bukowina. Anfang, Aufbau und Ende ihres buchenlandischen Bergbaues in den Nordkarpathen*. München: Landmanschaft Buchenlanddeutschen.
55. Hauser, M. L., Herberth, W. A. (1989). *Jakobeni und Kirlibaba an der Goldenen Bistritz. Die Zipser Siedlungen in Herten der Nordkarpaten*. Frankfurt: Neue Auflage.
56. Herb, G. H., Kaplen, D. M. (1999). *Nestled identities. Nationalism, Territory and Scale*. Lanham: Rowman & Littlefield.
57. Hodor, N. (1996). Condiționarea geografică a etniei și confesiunii. Modelul latinității orientale. (S. Șipoș, Ed.) *Etnie, națiune, confesiune*, 123-136.
58. Horj, P. (2006). *Istoria gospodăririi pădurilor pe valea Vaserului*. Cluj Napoca: Saga.
59. Horj, P. (2006). *Posesia și inceputul exploatării pădurilor pe Valea Vaserului*. Manuscris.
60. Hromadka, G. (1993). *Kleine Chronik des Banater Berglands*. München: Sudostdeutsches Kulturwerk.
61. Hvozdyak, O. (2003). Deutsche Lehnwörter in den Ukrainischen Dialekten Transkarpatiens. Wortfeld Ernährung. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Vilkskultur des Obereb Theißbeckens. Einfluess der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (p. 279-286). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
62. Ilk, A.-J. (1984). *Ter Zipser mit ter Laater. Kschichtn*. București: Kriterion.
63. Ilk, A.-J. (2004). Die Maramuresch und ihre Geschichte bis zum Ende des 14. Jahrhunderts. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisc-rumäniscgen Waldkarpaten* (p. 215-240). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
64. Ilk, A.-J. (2006). Die drei Faschingsmänner. Zipser Brachtum aus Oberwischau in mündlicher Überlieferung. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-*

- österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (p. 395-414). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
65. Ilk, A.-J. (2006). Wirklichkeit im Banne der Phantastik. Realität und Phantasie am Alltag der Zipser aus dem Wassertal. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (p. 367-394). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
66. Ilk, A.-J. (2007, decembrie). Die Sprachinsel Oberwischau. Ein Vergleich korrespondierender Sagenmotive in den Erzählungen. *Memoria ethnologica* (p. 24-25), p. 51-67.
67. Ilk, A.-J. (2009). *Die mythoepische Erzählwelt des Wassertales. Rolle und Funktion phantastischer Wesen*. Linz: Adalbert Stifter Institut.
68. Ilk, A.-J., Traxler, J. (2009). *Geschichte des deutschen Schulwesens von Oberwischau*. Nürnberg: Haus der Heimat.
69. Ilk, A.-J. (2009). Tas "Zingleckl" von Oberwischau. *Memoria Ethnologica*, 48-49.
70. Ilk, A.-J. (2011). *Die mythische Erzählwelt des Wassertales*. Linz: Adalbert Stifter Institut des Landes Oberösterreich.
71. Iordache Costela, (2009). *Geografia populației și așezărilor umane din România*. Craiova: Universitaria.
72. Iorga, N. (2009). *Neamul românesc în Ardeal și Țara unghurească la 1906*. București: Saeculum I. O.
73. Ipatiov, F. (2001). *Rușii-lipoveni din România*. Cluj-Napoca: Presa universitară clujeană.
74. Istvan, H. (1998). *Istoricul mineritului de la salina Praid, Praid*. Praid.
75. Jenny's, R. v. (1835). *Handbuch für Reisende in dem österreichischen Kaiserstaate*. Wien: Carl Gerold.
76. Kaindl, R. F. (1916). *Die deutschen in Galizien und in der Bukowina*. Frankfurt am Main: Heinrich Keller.
77. Kiraly, Maria, Nistor, Valeria. (1999). Bilingvismul între teorie și practică. În V. C. Hans Gehl, *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent* (p. 321-330). Satu Mare, Tübingen: Editura Muzeului Sătmărean.
78. Klein, F., Aranka Liptak, Schuerger, J. (2000). *Zipser erzahlen I, Potoken und Mantaken Dazaehlin*. Stuttgart: Hilfsbund Karpatendeutscher Katholiken .

79. Koch-Tufiș, O. M. (2011). Unele aspecte referitoare la mineritul și metalurgia bănățrană între anii 1718-1726, analizate prin prisma unor documente aflate la arhivele Curții Imperiale din Viena. *Banatica*, 21, 129-162.
80. König, W. G. (2009). *Die Banater Berglanddeutschen: ein Handbuch*. Reșița: Banatul Montan Reșița.
81. Kriegleder, W., A. S. (2007). *Deutsche Sprache und Kultur in der Zips*. Bremen: Lumière.
82. Linkner, J. (2000). *Heimatbuch. Niederwallendorf untere Vorstadt von Bistritz*. Wels: Ernst Denkmeyr.
83. Lucian, Ț. D. (2011). Studenți din banatul Montan la școli și universități europene (1750-1880). *Banatica*, 21, 163-208.
84. Lupșiasca, K. L. (2009). *Die Banater Berglanddeutschen: ein Handbuch*. Reșița: Banatul Montan Reșița.
85. Lupșiasca, K. L., König, G. W. (2009). *Ortschaften der banater Berglands mit Deutsche Bevölkerung*. Reșița: Banater Bergland, Reșița.
86. Mally, F. (1942). *Die Deutschen in der Zips*. Amsterdam, Berlin, Wien: Volk und Reich.
87. Man, V. (2005). *Valea Vaserului, Vișeu de Sus - Elveție a Maramureșului*. Cluj-Napoca.
88. Mandric, A. T. (2009). Valea Vaserului-Valea Râului din Munții Maramureșului între arhaic și modern - miraj și răzvrătire. *Ămbele Vișae* (pg. 102-116). Vișeu de Sus: Eurotip.
89. Melika, G. (2002). *Die deutschen der Transkarpatien-Ukraine. Entstehung, Entwicklung ihrer Siedlungen und Lebensweise im Multiethnischen Raum*;. Marburg: N. G. Elwert.
90. Melika, G. (2011). Fremdes Wortgut in der oberösterreichischen und ostfränkischen Mundart der Karpaten-Ukraine. *Linzerschnitten. Dialektologentagung*, 513.
91. Miftode, V., Nacu, Daniela, Cojocaru, S., Sandu, A. (2003). *Dezvoltarea comunităților etno-culturale. Integrarea europeană și interculturalitate*. Iași: Expert Project.
92. Moriz, B. (1884). *Österreich-ungarn in neuzehnten Jahrhundert*. Wien: Hugo Anghel.
93. Offner, R. (1995). Zuwanderung von Zipsern nach Siebenbürgen – Berühmte Zipser in siebenbürgen . *Spiš v kontinuite času. Zips in der Kontinuität der Zeit*, 83-90.
94. Păiuș, L. (2003). *Monografia comunei Rodna Veche*. Bistrița: George Coșbuc.

95. Petrea, D. (2004). Geografie generală. Note de curs.
96. Popa-Lisseanu, V. (1932). *Secuții și secuizarea românilor*. București: XXX.
97. Radosav, D. (1994). *Donbas, o istorie deportată*. Ravensburg: Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben in der Bundesrepublik Deutschland.
98. Rango, v. R. (1918). *Der Waldfriedhof des Jäger-Regiments 3 in der Karpathen, nahe Macarlau bei Marmaros Sziget*. München: Hofbuchdruckerei von Kastner & Lallwen.
99. Rudolf, R. R., Ulreich, E. (1982). *Zipser Land und Leute. Deutsche Siedlungsgeschichte unter oder hohen Tatra*. Wien: Verlag der Karpathendeutschen Landsmannschaft in Österreich.
100. Schabus, W. (2001). Die deutschen Dialekte von Deutsch-Mokra und Königsfeld/Ustj Tschorna (Transkarpatien, Ukraine). *Linzerschnitten. Dialektologentagung*.
101. Schmitzberger, G. (2003). Beiträge zur Organisation der Waldwirtschaft in in Oberwischau (Marmarosch) im Letzten viertel des 18. Jahrhunderts. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (pg. 47-64). Satu Mare, Tâbingen: Editura Muzeului Sătmărean.
102. Schmitzberger, G. (2006). Beiträge zur Organisation der Waldwirtschaft in der Marmarosch. Oberwischau und sein Waldamt im letzten Viertel des 18. Jahrhunderts. În H. S. S. Gaisbauer, *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainischrumänischen Waldkarpaten* (pg. 241-278). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
103. Schmeerberger, M., F.-M. L. (1998). *Die rumänischen Waldkarpaten, Maramureș, Vișeu de Sus und ein Abstecher in die Bukowina*. Berlin: Schelzky & Jeep.
104. Schwab, K. (2011). Heimat und Wahlheimat: Heimat als sozialer Raum. *Heimat und Identität*, 21.
105. Skurka, G. (2011, 07). Oberwischauer schwaben. *Wassertaler Heimatbote. Mitteilungsblatt der Heimatortsgemeinschaft der Oberwischauer Zipser e. V.* , p. 10-11.
106. Stephani, C. (1981). *Zipser Volkserzählungen aus der Maramuresch, der Südbukowina und dem Nösner Land* . București: Kriterion.
107. Stephani, C. (2005). *A fost un Stetl în Carpați*. București: Hasefer.
108. Surd, V. (1993), *Introducere în geografia rurală*. Cluj-Napoca: Interferențe.
109. Surd, V. (2002), *Introducere în geografia spațiului rural*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

110. Surd, V. (2003). *Geografia așezărilor*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
111. Surd, V. (2009). *Geography of Settlements*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
112. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (1996). *Recensământul din 1850. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universității Babeș-Bolyai.
113. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Pah, I., Mezei, E. (1997). *Recensământul din 1857. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universității Babeș-Bolyai. București: Staff
114. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mureșan Cornelia (1997). *Recensământul din 1880. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universității Babeș-Bolyai, București: Staff.
115. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (1999). *Recensământul din 1900. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universității Babeș-Bolyai, Edit. Staff, București.
116. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (1999). *Recensământul din 1910. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universității Babeș-Bolyai, București: Staff.
117. Rotariu, T., Semeniuc, Maria, Mezei, E. (2002). *Recensământul din 1941. Transilvania*, Catedra de sociologie a Universității Babeș-Bolyai. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
118. Rotaru, T.. (2005). *Mișcarea naturală a populației 1901-1910. Transilvania*. Cluj-Napoca: Presa universitară clujeană.
119. Taine, H. (2010). *Dernieres essais de critique et de l'histoire*. Paris: Kessinger.
120. Thomas, H. (1973). *Schulwesen und kirchliches Leben der Deutschen in der Karpatenukraine in Deutsch-Mokra-Königsfeld. Eine deutsche Siedlung in den Waldkarpaten*. München: Robert Lerche.
121. Tomi, M. N., Ulian, P., Olear, A. (2006). *Volkstumfest und Heimattreffen der deutschen aus Oberwischau*. Cluj-Napoca: Grinta.
122. Tomi, M. N. (2005). *Maramureșul istoric în date*. Cluj-Napoca: Grinta.
123. Tomi, M. N., P. Ulian, A. Olear. (2006). *Volkstumfest und Heimattreffen der deutschen aus Oberwischau*. Cluj-Napoca: Grinta.
124. Tomi, M. N. (2008). *Maramureșul de ieri până astăzi*. Cluj-Napoca: Grinta
125. Țeicu, D. (1998). *Banatul Montan în Evul Mediu*. Timișoara: Banatica.
126. Țelman, I. (2008). *Din istoria Maramureșului*. Sighet: Aska Grafika.
127. Țigău, D.-L. (2011). Studenten aus demGebirgsbanat an europäischen Schulen und Universitäten. *Banatica*, 163-208.
128. Țigla, E. J. (2003). *Germanii din Banatul Montan*. Reșița: InterGraf.
129. Țintă, A. (1972). *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740*. Timișoara: Facla.

130. Topor, C.-L. (2010). *Introducere în istorie*. Iași.
131. Traxler, J. (2006). *Weinachten daheim*. În: Gaisbauer, H, Scheuringer, H. *Karpatenbeeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten* (pg. 435-446). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
132. Unger, J. (2006). *Der Sprachgebrauch der ZipserInnen von Oberwischah*. În Gaisbauer, H, Scheuringer, H., *Karpaten beeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisc-rumänischen Wakldkarpaten* (pg. 353-366). Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich.
133. Valiska, J. (1967). *Die zipserdeutsche Mundart von Cmelnica (Hopgarten)*. Bratislava: Slovenske Pedagogicke Nakladatelstvo.
134. VERT, C. (2001), *Geografia populației. Teorie și metodologie*. Timișoara: Mirton.
135. Vesa, V. (2003). *Mehrheiten und Minderheiten in Mitteleuropa im 19. und 20. Jahrhundert*. În V. C. Hans Gehl, *Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Teißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region* (p. 15-19). Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean.
136. Wagner, E. (1967). *Die Zuwanderung von Zipsern aus der Bukowina in das Nösnerland. Unterbesonderer Berücksichtigung der Gemeinde Wallendorf*. (P. Philippi, Ed.) *Studien zur Geschichtsschreibung im 19. und 20. Jahrhundert, XIV*, 173-228.
137. Wagner, E. (2000). *Istoria sașilor ardeleni*. București: Meronia.
138. Weber, R. (1896). *Zëpserscher Liederbronn. Gedichte in zipser Mundart*. Poprad: Kuhn & Comp.
139. Weber, M. (2009). *Wietschaft nd Gesselschaft*. Siebeck: Mohr .
140. Wiedenhoft, S. (2011). *Der Heimat auf der Spur: fünf Überraschungen*. *Heimat und Identitat*, 20.
141. Wiesinger, P. (2007). *Deutsche Dialektgebiete ausserhalb des deutschen Sprachgebiets* . În F. Patoka, *Die deutschen Dialekt in der Zips, în Deutschsprche und Kultur in der Zips*. Bremen: Lumiere.
142. Welsch, S. (1986). *The Bukovina-Germans During the Habsburg Period*:. *Immigrants & Minorities*, 5(1), 73-106.
143. *** (1899). *Die österreichisc-ungarische Monarchie in Bild und Wort*. Wien: Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei.

144. *** Schematismus Centenarius 1804-1904, (1904). *Emlékkönyve. Fennallasanak Szazadik Estendejében*. Szatmaron: A Pazmany-Sajto Niomasa.
145. *** (1983), *Geografia României, I, Geografia fizică*. București: Edit. Academiei R. S. România.
146. *** (1984), *Geografia României II, Geografia Umană și Economică*. București: Edit. Academiei R.S.România.
147. *** (1987), *Geografia României, III, Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*. București: Edit. Academiei R. S. România.
148. *** (2003). *Transkarpatien römisch-katholische Kirchen*. Mukatschewo: Direktion des nqtionqlen Kulturfonds.

Surse media:

1. Aldorf, E. d. (2010). Preluat pe 08 04, 2011 de pe http://www.wallendorfer.de/geschich_rum.html#ortsname
2. Dolha, V. (2012). *Împărțirea Maramureșului - o rană veșnică-II-Români Uitați*. Preluat pe 06 14, 2012, de pe <http://www.universulromanesc.org>.
3. Dolha, V. (2012). Preluat pe 08 14, 2011, de pe <http://www.universulromanesc.org/biblio/maramuresul-de-nord/16-bsc-07-romanii-din-maramuresul-de-nord/56-impartirea-maramuresului-o-rana-vesnica-ii-romani-uitati-viorel-dolha-17.html>.
4. Dolha, V. (2012). <http://www.universulromanesc.org>. Preluat pe 08 14, 2011, de pe <http://www.universulromanesc.org/biblio/maramuresul-de-nord/16-bsc-07-romanii-din-maramuresul-de-nord/56-impartirea-maramuresului-o-rana-vesnica-ii-romani-uitati-viorel-dolha-17.html>.
5. Faltin, G. (2012). www.oberwischauerhomepage.de. Preluat pe 08 23, 2012, de pe <http://oberwischauerhomepage.de/45001.html>.
6. Gehl, H. (2012). http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/V_2_Gehl.pdf. Preluat pe 09 07, 2012, de pe <http://www.philologica-jassyensia.ro>.
7. Ilk, A.-J. (2004). <http://www.oberwischau.de/site2.htm>. Preluat pe 09 12, 2012, de pe <http://www.oberwischau.de>.
8. Jivan, C. Rus, Smaranda Vultur. (2000).

9. http://www.intercultural.ro/carti/minoritati_text_ro.html. Preluat pe 05 3, 2010, de pe <http://www.intercultural.ro>.
10. Strămutarea germanilor (2011)
http://ro.wikipedia.org/wiki/Str%C4%83mutarea_germanilor_dup%C4%83_a_l_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial. Preluat pe 09 20, 2012
11. Riedler, W. (2012).
http://www.ebensee.at/service_center/download/chronik/400_Jahre_Ebensee_12_2004.pdf. Preluat pe 08 15, 2012, de pe <http://www.ebensee.at>.
12. Schmidt, H. (2012).
<http://www.banater-bergländdeutsche.de/home.php?id=a0b0c0de>. Preluat pe 08 15, 2012, de pe <http://www.banater-bergländdeutsche.de>.
13. Stephani, C. (2005). www.siebenbuerger.de. Preluat pe 07 12, 2011, de pe <http://www.siebenbuerger.de/zeitung/artikel/alteartikel/3981-debuet-der-oberwischauer-deutschen.html>
14. www.fotomaramures.ro. (2012) Preluat pe 09 2012, 22, de pe
15. <http://www.spidd.ro/carti/curs-com.pdf>. (2012). Preluat pe 09 10, 2012, de pe <http://www.spidd.ro>.
16. <http://theodosium.wordpress.com/tag/viseu-de-sus/> (2012). Preluat pe 09 10, 2012, de pe <http://theodosium.wordpress.com>
17. <http://wikimapia.org/6357265/de/Hobgarten>. (fără an). Preluat pe 07 23, 2011, de pe <http://wikimapia.org>.
18. http://ro.wikipedia.org/wiki/Str%C4%83mutarea_germanilor_dup%C4%83_al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial. Preluat pe 09 20, 2012

Arhivă:

1. Serviciul județean al arhivelor statului, Filiala Baia Mare, Mare, S. B. (1806, 04 06). Tabel nominal cu denumirea oficială și în limba vorbită de populație a localităților din Comitatul Maramureș. Prefectura județului Maramureș, Actae Juridicae.; Tabel nominal cu denumirea oficială și în limba vorbită de populație a localităților din Comitatul Maramureș.
2. Bistrița, Parohia romano-catolică (1906-1941). Matriculae Defunctorum. *TOM V*
3. Bistrița, Serviciul județean al arhivelor statului, Filiala Bistrița

4. Cluj-Napoca, Serviciul județean al arhivelor statului, Filiala Cluj-Napoca
5. Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv

Interviuri:

1. Bora, P. (2009, 10 12). Munca pe valea Vaserului. (I. Scridon, Operator interviu)
2. Fellner, J. (2012, 04 19). Dialectul țipserilor din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
3. Gehl, H. (2011, 06 03). Dialectul țipserilor vișoveni. (Ioana Scridon, Operator interviu)
4. Hagel, D. (2012, 04 2012). Țipserii din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
5. Hapca, I. (2012, 10 9). Munca și oamenii Vaserului. (Ioana Scridon, Operator interviu)
6. Karadi, Maria (2012, 04 12). Deportarea țipserilor. (Ioana Scridon, Operator interviu)
7. Kraftcik, E. (2012, 04 22). Țipserii din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
8. Lajos, Maria (2011, 07 23). Țipserii din Germania. (Ioana Scridon, Operator interviu)
9. Olear, A. (2011, 04 14). Țipserii din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)
10. Röhrig, Marianne (2011, 07 21). Grupul etnic al țipserilor din Germania. (Ioana Scridon, Operator interviu)
11. Skurka, J. (2012, 04 19). Țipserii din Vișeu de Sus. (Ioana Scridon, Operator interviu)

Alte surse:

1. Primăria Vișeu de Sus. (2009). *Planul urbanistic general*. Vișeu de Sus.
2. Studium SRL, P. 1. (2008). *Planul urbanistic general al orașului Vișeu de Sus*.

